

PRECEDENT CONDITION OF CONTINENTALIZATION IN ASIA FOR AN ACQUAINTANCE OF CIVILIZATIONS OVERCOMING THE DILEMMA OF ETHNOCENTRISM VERSUS XENOCENTRISM

VEHBİ BAŞER*

ABSTRACT

Based on the perspective of the continentalization in which the acquaintance and cooperation are going to develop inside and among the Asian societies, in Asian participation into glocalization of the world, it is handled in this paper the problem of ethnocentrism and xenocentrism as biased cultural attitudes, giving birth to a dilemma preventing Asian societies from getting into closer contacts with “the others”, the communities living inside a society and other peoples both in the Asian and other continents. After the discussion on conceptual problems, it was analyzed, as a tangible result of modernization through western permeation how the eurocentrism cherished, improved and expanded the prejudices interpenetrated, and how the close encounter among societies prevented by inner and outer orientalist forms of information. To develop an effective intercultural and intercivilizational companionship among Asian societies, taking the consideration of insufficiency of occasional political efforts into account, this paper above all emphasizes the importance of developing a comprehensive research program to determine the forms and prevalence of the biased attitudes in these societies; and in addition to this program, aims to set up a discussion about the possibility of developing application projects, in the way to overcome those attitudes and their negative effects, for improving intersocietal and intercultural dialog.

Keywords: Acquaintance of civilizations, continentalization of Asia, cultural prejudice, ethnocentrism, xenocentrism.

* Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, Türkiye

vehbibaser@gmail.com

MEDENİYETLER BULUŞMASI İÇİN ASYADA KITASALLAŞMANIN ÖN-ŞARTI ETNOSENTRİZM- ZENOSSENTRİZM DİLEMMASINI AŞMAK

Doksanların başında Sovyetler'in çöküşü ile iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi, söz konusu düzen aracılığıyla dünyadaki güç dengelerini tanımlayan küresel status quo'nun da geçerliliğini yitirmesi anlamına geliyordu. Soğuk Savaş dönemi status quo'su, kapitalist-sosyalist blokların karşılıklı olarak birbirini tehdidine dayandırılan bir güvenlik doktrini ile temellendirilmişti. Yeni bir status quo yaratılıncaya kadar, yeni bir tehdit tanımlanmalıydı ki, bir güvenlik doktrini geliştirilebilsin. Huntington'ın Medeniyetler Çatışması hipotezi, bu acil ihtiyaca cevap vermek üzere, hazırda ne varsa o malzemeyle kotarılmış bir tehdit tanımlama girişimiydi.

Aradan geçen yirmi yıla yakın zaman zarfında, tehdidin tanımlanmasında 11 Eylül bir dönüm noktası oldu ve Batı dünyası, tüm dünya için küresel tehdidin "Terör Tehdidi" olduğunu ilan etti. Gelecekte, günümüzün tarihini kavramaya çalışanlar için bu "Terör Tehdidi" nitelemesi, ilk bakışta adresi belli olmayan bir niteleme olarak görünecek olsa da; bugünü yaşayanlar için bu nitelemenin adresi tereddüde yer bırakmayacak ölçüde nettir: Terör tehdidinin adresi Ortadoğu'dur ve kimliği de, "neo-concu"lara harika bir pas niteliği taşıyan "Medeniyetler Çatışması" tezince tanımlanmıştır: İslam Medeniyeti.

Batı Uygarlığı ile onun karşısında evrensel bir kötülük imgesine indirgenmiş bir başka uygarlık arasındaki savaşa dair bu çatışmacı tez, dünyanın "Yeni-Ortaçağ" olarak nitelendirilen bir karanlık çağa adım atmakta olduğu türünden başka obskürantizmlerle de buluşarak işlevsellik kazanmak eğilimindedir. Batı Uygarlığının bu tür bir çatışma için asli tehdit kaynağı olarak etiketleyeceği herhangi bir "kurban uygarlığın ortalama akla sahip her mensubu, kendisine, senaryosu çekildikçe yazılan bir dehşet filminde ne korkunç bir "kötü adam" rolü biçildiğini kavramakta zorlanmayacaktır. Bir şeyi daha kavraması zor olmayacaktır; rolünün kötülüğüne, imgesinin korkunçluğuna rağmen, bu savaş senaryosunda ona "Batı'nın Beyaz" çocuklarının kazanmasına hizmet etmekten başka bir şans bırakılmamıştır.

Bir an için, Huntington'ın öngörüsünün 11 Eylül sonrası koşullar altında gerçekleştiğini ve Batı'nın Hristiyan Medeniyeti ile Doğu'ya ait İslam Medeniyetinin total bir çatışmaya tutuştuğunu varsayalım. Bu savaşta İslam Medeniyetinin nesi temsil edilecektir; Doğululuğu mu, İslamlığı mı, Medeniyetliği mi? Bu savaşta İslam Medeniyetini kim, hangi yeterlilikle temsil edecektir; tehdidin "terör" olarak teşhis edildiği noktada, "İslam Uygarlığını el-

Kaide ya da benzer başka bir oluşum dışında birinin temsil etmesi mümkün müdür? İslam Medeniyetinin savaş mühimmatını Batılı silah tüccarları dışında kim sağlayacaktır?

Bu soruların bütün cevaplarının bizi, İslam'ın kendi dinsel argüman ve sembollerine, Müslümanların gönül rahatlığıyla benimseyebilecekleri bir kimlik tanımına ya da dinsel-ideolojik-kültürel aidiyetlere götürmekten çok; Batı tarafından karikatürleştirilmiş bir "Batılı olmama haline" götürmesi neredeyse kaçınılmaz. Bugünkü şartlarda, ortada kendini özgürce inşa etmiş farklı medeniyetler, gerçekten karşı karşıya gelebilecek tarihsel zatiyetler olarak Hristiyan ve Müslüman Medeniyetleri (bu sonuncusunun yerine rahatlıkla Budist, Taocu, Hindu... terimleri de konulabilir) mevcut mudur ki, bunların çatışması söz konusu olabilsin? Diyelim ki, vardır ve diyelim ki bu çatışma da gerçekleşmesi mümkün bir çatışmadır; bu çatışmada Hristiyan Medeniyetinin yenilgi şansı ile İslam Medeniyetinin (ya da onun yerine konabilecek diğerlerinin) galibiyet şansı öngörülmüş müdür? Her ikisinin sıfırdan büyük bir değer alması mümkün müdür?

Günümüz koşullarındaki bir medeniyetler çatışması, "Müslüman terörist(!)"lerin yenilgisi ile sonuçlandığında, Yeryüzünde barışın hâkimiyetini garanti eden bir Batı Medeniyeti var mıdır? Olsa bile, buna kim güvenebilir? Bir sonraki çatışmada Batı'nın başka bir medeniyeti düşman seçmeyeceğinden emin olmak mümkün müdür? Galibiyet şansı teorik olarak sıfırdan büyük olmayan böyle bir savaş senaryosunda, "Batı Medeniyeti Müslümanlardan sonra sırayı bize getirecek olursa, biz Batı Medeniyetini nasıl olsa dize getiririz" diyerek çatışma kuyruğunda sıraya girmiş başka bir Medeniyet var mıdır?

Şimdi asal bir soru sormanın tam sırasıdır: Medeniyetler arasındaki ilişkileri, çatışmacı olmayan bir tarzda, farklı bir temelde düşünmek mümkün müdür? Bu asal soru, bir felsefe kongresinde bu terimlerle ifade edilerek sorulduğunda, koro halinde bir "evet!" cevabı almak bile mümkündür. Beş yıldızlı bir otelde toplanmış ve hayatlarını düşünce ve araştırmaya adanmış bu seçkin topluluğa fısıldamak isterim: "şşşt! Hala dünyadayız!"

Evet, hala dünyadayız ve aslında dünya, düşünme ve araştırma fırsatları ellerinden alınmış milyarların yurdudur. Soruyu böyle bir dünyada sorduğumuzu ve cevabın o milyarlar tarafından verileceğini hatırımızdan çıkarmamalıyız. Böyle bir dünyada, zihinler, gezegenimizi "ahir ömründe" yaşlı bir gezegen ilan eden örneğin evangelizm gibi "ahir zamancı" umut parodileri ile; bunca tehdit, terör, kırmızı çizgi, "barış için olmazsa olmazlar" ile yoğurulmuş küresel yahut ulusal güvenlik doktrinleri ile dopdolu iken, akl-ı selimin barış çağrısını işleme alacak kafalar ve beyinler bulmak mümkün müdür? Bunun için teorik şansımız sıfırdan büyük olsa bile –zira aranıza dayım– pratik düzlemde, yaşlı umut

parodilerinin bayrakları altında, milyar nüfuslara balığ uyarlıkların ve kıtaların umutsuz gençlerine bunca silah dağıtılmış; dünya travmatik dekorlarla devasa bir savaş sahnesi olarak böyle düzenlenmişken; savaş tamtamları ve “kötülere ölüm!” naraları ile sağır edilmiş genç kulaklar, akl-ı selimin barış çağrısını duyabilecek midir? Şimdi asal sorumluluğu buna göre yeniden soralım: Medeniyetler arasındaki ilişkileri, çatışmacı olmayan bir tarzda, farklı bir temelde yeniden kurmak ve buna sürdürülebilirlik kazandırmak mümkün müdür?

Bu kapsamlı ve çok uzun vadeli misyon, elbette pek çok hedefin başarılmasını gerektirmekte; bu hedeflere ulaşılması da, birçok engelin aşılması ve yeni birçok yatkınlığın kazanılmasını zorunlu kılmaktadır. Barışçı bir insanlık dünyasının henüz çok uzağında olduğumuz kadar, fiili çatışmaların zaman zaman burnumuzun dibine kadar sokulduğu ve çatışma potansiyellerinin kısa sürede alev alabileceği bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir dünyada, “Medeniyetler Çatışması” gibi hipotezlerin, sadece mevcut çatışma potansiyellerinin bizi nasıl bir geleceğe doğru götürdüğünü öngörmeye yaramadığını; dahası, bu potansiyellere majör bir anlamlılık ve işlevsellik kazandıracak bir “kendini gerçekleştiren kehanet” rolü oynadığını görüyoruz. Nitekim, komplocu bakış açılarını tümünden dışlayarak baktığımızda bile, 11 Eylül ve sonrasındaki “anti-terörist global terör siyaseti”, bu hipotezin nasıl bir “kendini gerçekleştiren kehanete” dönüşebileceği konusunda, hiç de küçük-boy sayılamayacak canlı bir örnek sunmuştur.

Bu çatışmacı tezin kapıştırmaya yöneldiği Hristiyan ve Müslüman dünyanın üyeleri olarak İspanya ve Türkiye'nin başlattığı “Medeniyetler İttifakı” girişimi, çatışmaktan başka çaremiz de olabileceği yolunda bir umudu temsil ediyor. Bu girişimin ne sadece Türkiye-İspanya, ne de Hristiyan-Müslüman dünyaları ile sınırlı, pratik-politik bir girişim olarak anlaşılması doğru olur. Gerçekte, bu girişimin uzak barışçı gayelere adanmayı, hayalperestlik ya da ütopyacılıkla mahkûm etmeye daha yatkın olmaları anormal karşılanmayacak; yakın tehditleri bertaraf edip kısa vadeli çıkar ve üstünlük fırsatlarını değerlendirerek halklarının onay ve beğenisinden güç devşirmeye odaklanması hiç de şaşırtıcı olmayacak politik figürler tarafından başlatılması da manidardır. Medeniyetler İttifakı girişimi, sadece politikacılar arasında bir şampiyonluk gösterisi olarak kalmamış; girişimin felsefi bir temele ve uzun vadeli bir sosyo-kültürel kimliğe kavuşturulması amacıyla çalışan bir “akil adamlar grubunun” fikri çabalarına, vizyoner bir katkıda bulunma saygınlığı kazandırılmış görünüyor. Bununla birlikte, girişim, “Medeniyetler Çatışması” provokasyonunun tahrik ettiği bir “acil mukabele” ruhunun illetleriyle malüldür.

Bu bildirinin çerçevesi, bu ruhun illetlerini genişçe ele almaya müsait değildir. Yine

de hiç olmazsa isimlendirme düzeyinde bu ruhun nasıl kendini ele verdiğine değinmeden geçemeyeceğiz. Girişime ad konurken seçilen “ittifak” terimi, bir hayli manidardır. İttifak terimi, tansiyonu yükselmiş bir dünyada, çözümsüz siyasal ve askeri gerginliklerin bir tür çaresizlik psikoza doğurduğu şartlarda, çıkar ve güç birliğinden medet uman devletler arasındaki kalıcı işbirliği vaadini ifade ettiği kadar; müttefiklerin, ortak çıkarlarını tanımayacak her güce karşı, savaş dahil her türlü güç kullanımı ve tehdidi de deklare ettiklerini dile getirir. Terim, başlıbaşına militer-politik jargona aittir ve ittifak, Türkçe tabiriyle, “nush ile uslanmayan” bir düşman kamp tanımlamasına dayanır. İttifakların, sorunların kısa veya uzun vadeli barışçı görüşmeler ve diplomasi yoluyla çözümü için oluşturulduğuna inanacak bir safdil bulunabilir mi? Öyleyse sormak gerekir; “Medeniyetler İttifakı” üyelerini, hangi çıkarlar ya da hedefler biraraya getirmiştir? Bu çıkar ya da hedefleri tanımayan ve hatta ortaklaşanları aralarında ittifak kurmaya zorlayan karşı kampta kimler vardır; ittifak kime karşı kurulmuştur? Soruları çoğaltarak, ittifakın gizli ajandasını ortaya çıkarmak gibi bir niyetimiz elbette olamaz; zira şükür ki, ittifakın böyle bir militer-politik gizli ajandası yoktur. Şu halde, muhayyel düşmanlara karşı bir tür “Yel değirmenlerine Karşı İttifak” da söz konusu olmadığına göre; ittifak terimi, iyi niyetli bir karşı çıkışın, kendisine bir tür ciddiyet atfetme ve dışındakilere de kararlılık düzeyini vurgulama ihtiyacını dile getiriyor olsa gerektir.

Aralarında çatışma çıkarılmaya çalışılan tarafların, çatışmama kararlığını ittifak oluşturarak deklare etmelerini, postmodern bir parodi olarak küçümsemek, sorunu, ortada bir dil-oyunundan başka bir şey yokmuşçasına postmodernist bir safdillikle ele almak olurdu. 11 Eylül sonrasının bunalımlı koşullarında, çatışma potansiyellerine yönelik provokasyonlara karşı, farklı medeniyetlerin mensupları arasında bir diyalog köprüsü, ya da barışı korumak ve geliştirmek amacıyla işbirliği oluşturma girişimi, son derece anlamlı bir girişimdir. Üstelik, “çatışma tezi”nin acemilikle yeniden gündeme gelmesine yol açtığı “medeniyetler sorunu”, “Medeniyetler İttifakı” çerçevesinde de yeniden düşünülmesi muhtemel; çarpık kaynamış bir kırık gibi, düzeltilmesi mümkün bir müzmin sızı kaynağı olarak karşımızda durmaktadır. Üç yüzyılı aşkın bir zaman boyunca, kendisini, biricik uygarlığın yegane temsilcisi ve yayıcısı; hem peygamberi, hem allamesi, hem komutanı ve hem de guvernörü olarak dünyaya dayatan Batı, modernist yayılcılığıyla öteki kültür ve uygarlıkları radikal bir tahribata uğrattıktan sonra; nihayet bugün, başka medeniyetlerin de varlığına vize veren bir alicenaplık sergilemektedir. Modernleşme sürecinin dünyanın dört bir bucağında, batılının çarpık bir taklidine ya da en iyi ihtimalle sadık bir kopyasına indirgediği öteki uygarlıkların bugünkü varisleri, kendi medeniyetlerinin “ilkel / geri / ortaçağ artığı / çağdışı” ucubelikler değil de, artık geçmişte

kalmış ve hatta unutulmuş bile olsa, kendilerine ait bir miras, soğumuş yahut ılık külleri arasından yeniden keşfedilebilecek arkeolojik bir zenginlik; daha coşkulu bir sahiplenişle söylersek canlandırılabilir insani bir deneyim olarak görebilme şansı yakalamış oluyorlar. Bugün, medeniyet değil de medeniyetlerden bahsetmenin ironisi tam da budur.

Medeniyetlerin günümüzdeki manzarası ne kadar ironik olursa olsun, varlığını teşhis ettiği her şeyi kendi savaştanlığının gayyasına çeken “çatışma tezi” ne karşı, medeniyetler arasında çatışmacı olmayan ilişkilerden söz ediyorsak, burada bir ittifaktan ziyade, bir “yeniden kendisi olma/ birbiriyle tanışma / yakınlaşma / buluşma”dan söz etmenin daha yerinde olacağı düşüncesiyle biz, bu bildirinin başlığında “Medeniyetler Buluşması” terimini kullandık. Mümkün en geniş çerçevesi içinde bu buluşma, en azından varisleri halen hayatta olan, dünyanın tüm medeniyetlerini kapsayacak bir buluşma şeklinde düşünülebilir. Ancak, fani varlıkların, neredeyse birkaç yüzyılı dolduracak bu tür bir buluşmaya adanmaları, adım adım gerçekleştirilecek hedefler belirlenmesine; nesillerin bu hedeflerin gerçekleştirildiğini görebilmesine ve semerelerini kendi fani ömürleri içinde devşirebilmelerine bağlıdır. Şüphesiz yol çok uzundur; hayatın her alanında çok kapsamlı hedeflerin başarılması gerekmektedir. Bu ise, Asyanın hemen bütün medeniyetlerinde temel değer olan “tevazu” terk edilerek başarılamaz. Asyalı düşünce adamlarını biraraya getiren bu platformda, kıtasallaşma düşüncesini tervec etmeyi amaçlayan bir akademisyenin, bu uzun yolculukta başarılması gereken hedefler arasında, Asyalı bir tevazuu içinde, kendi mesleğinin mütevazı sınırları ile yetinerek sosyolojik bir görev tanımlaması, umarım anlayışla karşılanır.

I. MEDENİYETLER BULUŞMASI İÇİN ASYA'NIN KITASALLAŞMASI

Bu başlık altında, Medeniyetler Buluşması'nın Asya ayağı söz konusu olduğunda bir temel öncülü dile getirerek başlamak istiyoruz. Tarihin tanıklık ettiği en eski uygarlık miraslarına sahip bir kıta olarak Asya'nın kıtasallaşması, “Medeniyetler Buluşması” için herhangi bir kıtada gerçekleştirilecek kıtasallaşma çabasından çok daha anlamlı ve önemlidir. Bu öncül, günümüzde harareti hala süren, kerameti kendinden menkul Avrupa merkezci uygarlık söyleminin aktüel baskısını bir tarafa bırakarak Asya kıtasındaki medeniyet havzalarının mirasını selamlamanın; bu havzalarda küllenmiş medeniyetlerin közünü yeniden ısıtmanın ve buluşarak oluşturacakları sinerji aracılığıyla küresel bir medeniyetler buluşmasına

katılmalarının, gezegenimizin bir barış yurdu olarak yükselişine hizmet etmesi umudunu dile getirmektedir.

Kıtasallaşma kavramını, bir kıtada yerleşik halkların, kültürlerinin ve siyasal organizasyonlarının gevşek ya da sıkı dokulu, kısmi ya da kapsamlı, farklılıklara evrenselci ya da esneklik ve görecilikle yaklaşan, bir iletişim/işbirliği/bütünleşme içine girmelerini dile getirmek üzere kullanıyoruz. Bu genel anlamıyla kıtasallaşmanın ilk örneklerine, Asyatik imparatorluklarda ve Çin örneğinde olduğu gibi, bu imparatorlukların ardılı olan modern geniş devlet organizasyonlarında; bir zamanlar ayrı yerel siyasal yapılar halinde ortaya çıkmış bölgesel devletlere, eyalet statüsü tanıyarak kendi bünyesine katan Birleşik Devletler'in kuruluşunda; Sovyetleşme sürecinde... rastlandığını düşünüyoruz. Bu örneklerde olduğu kadar, NAFTA vb. bölgesel işbirliği girişimlerinde, Avrupa Birliği oluşumunda, Sovyetlerin dağılması ardından Rusya'nın öncülük ettiği Bağımsız Devletler Topluluğu örneklerinde de, adı böyle konulmuş olmasa da, kıtasallaşmanın ancak kısmi görünümüne tanık olduğumuz doğrudur. Adı konularak başlatılacak kıtasallaşma girişimlerine, bir kıtadaki bütün toplum ve cemaatlerin oybirliği ile katılımı da şart değildir. Özellikle günümüze kadar örneğini oluşturan öncel deneyimlerde olduğu üzere, kıtasallaşmanın hümaniter ideallerle kayıtlı kabul edilmesi de gerekmez. Ancak, günümüzden geleceğe uzanan bir çizgi üzerinde, kıtasallaşma kavramı etrafında getirilecek önerilerin hümaniter ideallere sırt çevirerek kurgulanması da kabul edilebilir değildir. Günümüz dünyasında katılımı dayatan veya kapılarını katılıma kapatan bir girişimin ne açıkça önerilmesi, ne de savunulması mümkündür. Öyle ise, önceki örneklerinde karşımıza çıkan evrenselci, dışlayıcı, entegrist, homojenist, merkezietçi, totaliter ya da otoriter... karakteristiklerin, kıtasallaşmanın ayrılmaz gerekliliği olmadığını; ve hatta, konjonktürel karakteristikler olarak kıtasallaşma sürecine bulaştığını; bu olumsuzluklardan kaçınılması da gerçekleşmesinin mümkün olduğunu ileri sürebiliriz.

Kıtasallaşma, sürecin başında, daha ziyade kıtasal bir parçalanmışlık durumunu varsayar –ki bu varsayımı doğrulamayan bir kıta, bugün için yoktur– ve bu parçalanmışlık kadar onun temellendirilip sürdürülmesini mümkün kılan kabul ve eğilimlere yönelik eleştirel bir tutumdan hareket eder. Daha güncel terimlerle ifade edildikte; kıtasallaşma düşüncesi, aynı kıtada, bu kıtanın tümünde ya da alt-bölgelerinde, benzer veya aynı nimet ve külfetleri paylaştıkları halde, çeşitli nedenlerle, ayrışık ya da uzaklaşan ve hatta kimi zaman düşman siyasal organizasyonlar altında, birbirlerine kısmen ya da tamamen kapalı bir hayat süren toplumların, a) sorunlarını barışçı görüşmeler ve diplomasi yoluyla çözümleme arayışı geliştirerek siyasal-askeri tansiyonları bertaraf etmelerini; b) farklılıklarına tanınma

sağlayacak esnek ve duyarlı bir yaklaşım geliştirerek birbirlerine, karşılıklı barışçı bir yönelim kazanmalarını; c) bu yönelimi aktüalize edecek iletişim kanalları oluşturmalarını; d) ortak ya da yakın çıkarlar temelinde işbirliği içine girmelerini; e) küreselleşme sürecinde zaten gündem güne işlevselliğini yitiren ve sadece parçalanmışlığı sürdüren sınırların kıtasal hareketlilik/ dolaşım ve serbestleşme yönünde dönüştürülmesini ve f) toplumlar arasındaki farklılıkları silmeye ya da baskı altına almaya varacak her türlü eğilimi duyarlılıkla dışlayan bir yakınlaşma ve mümkün olabileceksen bütünlüşme çabasına yönelik girişimleri dile getirmektedir.

Kıtasallaşmasını söz konusu ettiğimiz Asya'nın, sadece coğrafi genişliği dahi dikkate alındığında, örneğin Avrupa Birliği gibi bir kıtasallaşma deneyiminin taklit edilecek bir model oluşturmayacağı, hatta sadece fikir açıcı ya da ilham verici olabileceği görüşümdedir. Asya'da kıtasallaşmanın çok-merkezde, paralel ve eşzamanlı bir çaba olarak başlatılması bile düşünülebilir. Ancak, bu gibi pratiğe yönelik sorunlar ve çözüm önerileri, felsefe değil uluslararası ilişkiler konferansının gündemini işgal etmelidir. Kıtasallaşmanın pratik problemleri elbette önemlidir; bununla birlikte, bu pratik problemlerin neler olduğu da, hangi nedenle problem oldukları, nasıl ve hangi hedef(ler) doğrultusunda çözülebilecekleri de, ancak düşünsel (teorik) çabalarla aydınlatılabilir. Bu teorik çabanın zamansal olarak önce gelmesi, idealistik bir tarzda, bir defada ve bütün zamanlar için tayin edici olacağı anlamına gelmez. Düşünce ile pratik arasında aşılabilir duvarlar örmek, Asya irfan çığırının içine düştüğü bir açmaz değildi. Aynı insani yürüyüşün içiçe, karşılıklı, birlikte ve birbirini besleyip yoğuran çabaları olarak düşünce ve pratik, güzergâh ve ayrıntıları sürprizlerle dolu, her adımda yeniden buluşan etkinliklerdir.

Asya'da kıtasallaşma, bugünden geleceğe pek çok problemin çözülmesini gerektiriyor. Avrupa ya da Amerika'da kıtasallaşma serüvenine bakacak olursak, bir Avrupa ya da Amerika fikrinin bile olmadığı bir noktadan başlayarak bugüne gelindiği ve henüz bazı temel sorunların dahi çözülemediği kolayca görülecektir. Düşüncenin pratikten koparak kendi teorik seferinde kat edeceği yol, bizi çok olsa mükemmel, ama sadece düşünce verimlerine götürür. Pratik sorunların çözülmesi, sanıldığı gibi teorinin gerçekleştirilmesine değil, yaşamımız kadar, düşüncemizin de özgürleştirilmesine ve olgunlaştırılmasına hizmet eder.

Asya kıtasında yaşayan toplumların kendi içinde ve aralarında barışçı bir yönelim kazanmaları; iletişim, işbirliği, sınırları dönüştürerek yakınlaşmaları önünde, sayısız problemler çözüme kavuşturulmak durumundadır. Bu problemler arasında bu bildiride gündeme getirmek istediğimiz önemli bir problem, Asya toplumlarının kendi içlerinde olduğu kadar, birbirlerine ve öteki toplumlara karşı takındıkları tutumlar, ya da kültürel önyargılar

problemidir. Bu tutumlar / önyargılar, kendimiz olmanın anlam ve değerini biçimlendirdiği kadar, ötekileri tanıma ve tanımlama biçimlerimizi ve onlarla temas ve ilişkilerimizin nitelik ve içeriğini de şekillendirmektedir.

II. ÖTEKİ KARŞISINDA KENDİSİ OLMAK

Bir "Asya Toplumu" ve onun ideallerinin tartışıldığı, geçen yıl Kazakistan'da toplanan 3. Kongre'ye sunduğum bildiride (Başer 2008) belirttiğim üzere, küreselleşme veya glokalleşme ile postmodernleşme süreçleri, Asya toplumlarını birlikte düşünmemizi ve bu birlikteliğin önündeki engelleri tartışmamızı mümkün kılan yeni bir durum doğurmuştur. Eğer bu durum, Asya toplumları arasında bugünden geleceğe doğru yeni ve daha olumlu ilişkileri başlatma fırsatı olarak kullanılabilirse; bu yolculuğun hangi hedef duruma doğru seyredeceğini düşünmek ve yönlendirmek için mevcut durumun ne olduğunu araştırma programları aracılığıyla saptamak oldukça önemli görünüyor.

Sözkonusu bildiride de belirttiğim gibi, mevcut durumda, ortada bir "Asya Toplumu" olmadığı, izahtan varestedir. Bir toplumdan söz etmek, kültürel ortaklıklar ve ortak kurumlar çerçevesinde organize bir yapılar bütününden söz etmek olduğu kadar; kendisini böyle bir topluma mensubiyet ile tanımlayan, ortak bir kimlik temelinde benzer tutumlar sergileyerek ortak bir hayatı paylaşan bireylerin / grupların / toplulukların oluşturduğu bir nüfustan söz etmektir. Burada sözünü ettiğimiz yapıların, mensubiyetlerin, kimlik ve tutumlar ile ortak hayatın, ulusalcı projelerde idealize edildiği gibi, tutarlı, sıkı dokunmuş, kapsayıcı ve homojenleştirici olması şartı yoktur. Amerika ve Avrupa Toplumu örnekleri dikkate alınacak olursa, ne kastettiğimiz daha iyi anlaşılacaktır. Bugün Avrupa Toplumu dediğimiz şeyi organize eden yapıların oldukça gevşek bir organizasyon gösterdiği; Alman, İngiliz, İtalyan ve mesela Bulgarlara ait Avrupalılık mensubiyetinin türdeş olmadığı; kimlik ve tutum düzleminde ulusal / dinsel / yerel-etnik çeşitliliğe imkân veren bir Avrupalılık söz konusu olduğu açıktır.

Şimdiki halde, ortada bir "Asya Toplumu" bulunmaması, böyle bir toplumu bir araya getiren organize yapılar kadar, bireylerin / grupların / toplulukların kendilerini tanımladıkları bir mensubiyet bağı, ortak bir kimlik, benzer tutumlar ve paylaşılan bir hayat da bulunmadığı, ya da bunların bir toplum oluşturacak düzeyde yoğunlaşmadığı anlamına gelir. Dahası, mevcut haliyle Asya toplumlarında organize yapıların, bu toplumlarda cari mensubiyet

bağlarının, kimliklerin, tutumların ve paylaştıkları hayatların, bir “Asya Toplumu” oluşturmayacak şekilde biçimlendiği söylenmelidir. Bu bildiri, çok kapsamlı bir olgular dizisi oluşturan kültürel tutumlar dünyasının spesifik bir alanını sorun edinmiştir ve bu alan üzerinde odaklanma amacı gütmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi, bu spesifik alan, Asya toplumları bünyesindeki topluluklar arasında olduğu kadar, bu toplumların birbirlerine ve öteki toplumlara karşı takındıkları tutumlar, ya da kültürel önyargılar alanı olarak da ifade edilebilir.

Şüphesiz, hiçbir tutum ya da önyargı, boşlukta birden bire oluşmaz ve ekonomik, siyasi veya kültürel çıkarlar bakımından bir neden yokken gerginlik ve çatışma doğuramaz. Dolayısıyla, hangi kıta yahut toplum söz konusu olursa olsun, kültürel önyargıların başlı başına çatışma kaynağı olduğunu söylemek gerçeğe aykırı düşecektir. Bizim burada dile getirmeye çalıştığımız husus, toplumlararası ilişkilerde çatışmalara varan olumsuzlukları, kültürel önyargıların doğurduğu değil; bu ilişkileri bozucu hatırı sayılır bir rol oynayabildikleridir. Bu bildiride biz, bunlar arasında yer alan etnosentrizm ile zenosentrizm tutumları üzerinde odaklanacağız.

III. ETNOSENTRİZMLER YELPAZESİ

Toplum halinde yaşamının kendiliğinden bir sonucu olarak Asya toplumlarında da güçlü etnosentrik tutumlar bulunduğu söylenebilir. İlk kez W.G.Sumner ortaya atılan etnosentrizm kavramı (bkz. Abercrombie ve diğerleri 1986: 83) başlangıçta, antropoloji alanında, yalnızca, gelişmiş bir uygarlığın temsilcileri olarak kendilerini “üstün” görmeyi doğal sayan batılıların değil; kabileler biçiminde örgütlenmiş “ilkel” halkların da kendilerini öteki toplumlardan üstün gördükleri yönündeki ironik bir keşfi dile getiriyordu. Kavramın gelişim sürecinde, bir toplumun sıradan üyeleri için normal sayılabise de, mesleki faaliyetine “gerçeği ‘objektif’ bir biçimde araştırmak ve ortaya koymak” şeklinde bir misyon biçilmiş olan sosyal bilimcinin başka toplumları incelemesi sırasında doğurabileceği önyargısal sapmalara karşı uyanık olması gerekti anlamında eleştirel bir boyut kazandığı görülmektedir (Atay 1996: 226-229, 234).

Etnosentrizm kavramı için yapılan çeşitli tanımlar arasında daha teknik bir nitelik taşıdığı için Abercrombie ve arkadaşları'nın tanımından (Abercrombie ve diğerleri 1986: 83) hareketle geliştirdiğimiz tanım şöyledir:

Etnosentrizm, bir grubun üyelerinin iç-gruplar ile dış-gruplar ve bunların inançları, değerleri, tutumları, davranışları, gelenek ve göreneklere ve hatta bir bütün olarak kültürleri arasındaki farklılıkları değerlendirirken, kendi grubuna ait olanları sorgulanamaz ve eleştirilemez bir biçimde, öteki gruplara ait olanlardan daha doğru ve üstün saymaları ve ötekileri, kendi kültürünün terimleri ve standartlarıyla değerlendirmeleri biçimindeki ön-yargısal tutumlardır (Başer, 1998: 2470-2471).

Etnosentrizm kavramının bu tanımı, kavramın işaret ettiği ön-yargısal tutumun iç-grup/dış-grup ekseninde, iç-grubun merkeze alınmasını belirginleştiriyor. Grupların bu tür bir eksen etrafında ayrıştırılmasında, insanların mensup oldukları en geniş grup olarak, ulus, halk, kavim ya da kabile gibi gruplar yer almaktadır. Buna göre dış-grup en dışarıdakileri ifade etmektedir. Ancak, etnosentrik tutumlar bu şekilde sadece “biz”i oluşturan en geniş grup ile en dışarıdakiler arasındaki ayırımla sınırlı değildir. Bu ön-yargılar, “biz”lik duygusunun bulunabileceği her türlü iç-grup için söz konusudur. Örneğin, aile, soy topluluğu, sosyal sınıf, dinsel, etnik, yerel cemaatler, meslek çevreleri ve hatta aynı okuldan mezun olanların oluşturduğu topluluklar (Erdentuğ: 1988: 124) gibi, aynı toplum içindeki çeşitli gruplarda da iç-grup niteliği görülür. İnsanların bu türden grupları merkeze alarak öteki dış-grupları kendi kültürel/alt-kültürel standartları ile yargılamaları/değerlendirmeleri de etnosentrik tutumlardır. Şu halde, etnosentrizm yalınkat bir “kendi ulusunu merkeze alma” tutumu değil, bireyin içinde yer aldığı her türden iç-grubu merkeze almasına bağlı karmaşık bir ön-yargısal tutumlar yumağı olarak karşımıza çıkar.

Etnosentrizm tutumunun kendiliğinden geliştiğini daha önce belirtmiştik. Bu kendiliğindenlik, onun toplumsal yaşamın ayrılmaz bir işlevi olduğunu göstermektedir; yoksa herhangi bir şekilde dış bir müdahale aracılığıyla biçimlendirilemeyeceğini değil. Nitekim uluslaşma projesi, modernleşme sürecine Batı müdahalesi ile adım atmış toplumlarda, ulus toplumun bir hayli yapay bir yolla ve tepeden aşağı oluşturulması çabalarını dile getirmektedir. Ulus toplum yaratma süreci, bir yandan ulus devletin kurumsallaşarak sınırları dahilinde egemenlik tesis etmesi; ulusa ait coğrafyada devlete hakim seçkinler tarafından inşa edilen ulusal kültür ve kimlik çerçevesinde bir ulus yaratılması biçiminde planlanmıştır. Bu süreçte, nüfusun geleneksel ve parçalı bir nitelik taşıyan ırksal / dinsel / etnik / yerel aidiyetlerinden kopararak bunların yerine modern ve total bir ulusal aidiyet geliştirmesi amaçlanmıştır. Ulusal programın ayrılmaz bir parçası da, yeni inşa edilen ulus topluma, geleneklerin fiili hâkimiyetine ve diğer toplumların kimi üstünlüklerine karşı öz-güven kazandırmak; bu

amaçla ulus-toplum/kültür/devlete üstün bir değer ve önem atfeden bir bilinç inşa etmek olmuştur. 19. yüzyıldan başlayarak inşa edilen gecikmiş-ulusların çoğunda olduğu gibi, Asya toplumlarında da, modernleştirici elitlerin bu yolla, kendi toplumlarında geleneksel etnosentrik tutumların yerine –ya da aslında onlarla yanyana– yeni ve yapay bir etnosentrik tutumlar dizisi geliştirdikleri görülmektedir.

Yapay etnosentrik tutumların sadece ulus-toplum/kültür/devlete münhasır kalmadığını söylemeye dahi gerek yoktur. Yeni kurulan kentlerin sakinlerine, okulların öğrencilerine, firmaların ya da askeri birliklerin personeline, bu bünyeye mensubiyeti değerli bulmalarını sağlayan etnosentrik tutumlar aşılması yoluyla da daha mikro-düzeyle etnosentrizmler yaratılabilmektedir. Konumuz bakımından bunların can alıcı bir önemi bulunmadığından ihmal edilebilir olduklarını düşünüyoruz. Ancak, yapay etnosentrik tutumların son dönemdeki bir başka örneğine işaret etmekte yarar vardır. Küreselleşme sürecinde ivme kazanan etnik/yerel ulusalcı hareketler de, önceki ulusalcı hareketlerin çizgisini takip ederek etnik/yerel topluluğa etnosentrik tutumlar aşıladıklarını görüyoruz.

İster kendiliğinden şekillenmiş, isterse yapay olarak oluşturulmuş olsun, etnosentrik tutumların, bir kez yerleştikten sonra güçlü ve kalıcı etkiler ve bazı sosyal sonuçlar doğurması işin doğası gereğidir. Etnosentrik tutumlar, bireylerde aidiyet bilincini destekleyerek toplumsal gruba bağlılığı pekiştirdikleri gibi, grubun kültürel standartlarını sadakatle izlemeyi teşvik ederek sapma eğilimlerini sınırlandırır. Bireyler, bu tutumlar sayesinde, hem grup içinde uyumlu bir üye olarak gruba hizmet etmeyi anlamlı görürler; hem de diğer gruplardansa kendi gruplarına mensup olmayı daha değerli bulurlar. Öteki grupların, bu tutumlar olmasaydı potansiyel olarak daha anlamlı, değerli ve hatta üstün görebilecekleri yaşam tarzlarına ve kültürel standartlarına özenç geliştirmelerini etnosentrik tutumlar önler. Böylece, grup düzeyinde ele alınacak olursa, etnosentrik tutumların grupsal bütünleşmeyi artıran, sapmaları sınırlandırarak kültürün sürekliliğine katkıda bulunan ve çözülme eğilimlerine set çekerek grubun sürekliliğini güvenceye kavuşturan işlevler gördüğünü söylemek mümkündür.

Etnosentrik tutumların iç-grup açısından olumlu karşılanabilecek bu işlevleri yanında, gerek iç-grup gerekse dış-gruplar açısından kimi olumsuz sonuçlar da doğurduğu söylenebilir. İç-gruplar açısından olumsuz sonuçlarından biri, grup dayanışmasını ve kimliğini aşırı vurgulayarak sosyal kontrolü katılaştırması ve bireylerin ve grupların adaptif kapasitelerini sınırlandırmasıdır. Oysa bireylerin aktüel sosyal yaşamda gruba aidiyetlerini, grubun karşı konulmaz baskısının doğurduğu bir mecburiyet olarak değil, esasen kendi gönüllü seçim ve katılımlarının anlamlı bir sonucu olarak algılamaya ihtiyaçları vardır. Katı bir sosyal

kontrolün bileşeni haline geldiklerinde de, bu tutumlar dolaylı bir sonuç olarak bireylerin ve grupların, kültürel standartları aktüel yaşamın gereklerine göre uyarlamalarına ve hayata uyum sağlama olanaklarına engel olmaktadır.

Aşırı bir hal alarak baskıcı bir karakter kazandığı takdirde etnosentrik tutumların bir başka olumsuz sonucu da, grubun kültürel standartlarını mutlaklaştırmak suretiyle sosyo-kültürel değişmeyi ketleyici bir rol oynamasıdır. Kültürün yapısı ve toplumun organizasyonu mükemmellikten uzak olduğu kadar, yaşamın akışı da yeni durumlar doğurmak suretiyle toplumların (ve tabii grupların) değişmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Mevcut kültürel standartlar, önceki sosyal tecrübeler çerçevesinde iş gören çözüm biçimleri olduğu halde, onların mutlaklaştırılması, kültürde ve toplumsal organizasyonda artık bir ihtiyaç ve hatta zorunluluk haline gelen değişimlere karşı direnç doğurmakta; bu da donuklaşmaya, artık değişmiş olan ihtiyaçların eski usullerle karşılanamamasına yol açmaktadır.

Bu bildiri açısından etnosentrik tutumların asıl olumsuz sonuçları, dış-gruplarla ilgili sonuçlarıdır. Etnosentrik tutumlar, “biz olma”yı anlamlı hale getirip yücelttiği kadar, “öteki”lerden olmaya daha düşük bir insani değer atfedilmesine ve giderek “öteki”lerin insanlık değerini ve yaşama hakkını dahi inkâra varan bir dışlayıcılık doğurabilmektedir. Aynı toplumda yanyana yaşayan topluluklar arasındaki iç-grup/dış-grup dinamikleri üzerinde işlevsel olan topluluksal etnosentrik tutumların, kimi zaman alt-kültürlerin ve grupların kendilerini birbirlerine kapatmalarına, dahası tüm öteki topluluklardan koparak içe kapanmalarına yol açtığı örnek durumlar, hiç de ender değildir. Bazı durumlarda, etnosentrik tutumlar, grubun kendi değerine ilişkin olumlu yargılardan değil, öteki ya da yabancı bir gruba yönelik olumsuz yargılardan beslenmektedir. Yabancı korkusu ya da yabancı düşmanlığının, etnosentrik tutumlarla karşılıklı olarak birbirini amplifiye ettiği durumlarda, dış-gruplara yönelik saldırganlığı ve gruplar arasında ölüm-kalım savaşları doğurabildiği görülmüştür. Her grubun, üyeleri üzerinde dış-gruplarla teması bir ölçüde sınırlandırıcı bir rol oynadığı bilinmekle birlikte; etnosentrik tutumların esnek bir sınırlandırmanın sınırlarını aşarak grupların birbirlerine karşı kapanmalarına, içe kapanıp izole olmalarına veya birbirlerini dışlamalarına ve hatta çatışmalarına yol açan sonuçlar doğurması, elbette istenecek bir şey değildir.

Asya toplumlarında etnosentrik tutumların günümüzde oldukça karmaşık bir manzara arzettiği söylenebilir. İlk olarak geleneksel etnosentrik yargı ve tutumlardan söz etmek istiyoruz. Aynı toplumda yanyana yaşayan ve uzun bir geçmiş boyunca aynı bölgeyi paylaşan ırksal-etnik /dinsel / yerel alt-gruplar ve topluluklar arasında bir hayli gelişmiş bir dış-grup

ilişkisi olduğundan, bu gruplar arasında geleneksel etnosentrik yargı ve tutumların da dışlayıcı bir sonuç doğurduğuna dikkat edilmelidir. Buna ilaveten, Asya kıtasını paylaşan farklı toplumlar (ki bunlara modernleşme döneminde uluslar diyorduk) arasında da, kültürel mirasın bir parçası olarak aktarılan geleneksel etnosentrik yargı ve tutumların olumlu işlevler yanında, önemli olumsuz sonuçlar doğurduğunu da öngörebiliriz. Asya kıtası, modernleşme öncesinde sadece, daha sonra ulus çapında örgütlenme sürecine giren geleneksel milletlerden ibaret değildi.

Tarih boyunca büyük uygarlıkların beşiği olan bu kıta, en doğusundan en batısına çeşitli dinlerin ve düşünce geleneklerinin oluşturduğu büyük camialar barındırmıştır. Bu büyük camialar, çeşitli milletlerden geniş üye topluluklarına sahiptir ve hatta modernleşme öncesinde, bu camiaların milletlerden daha ağırlıklı bir öneme sahip olduğu uzun tarihi dönemler olmuştur. Konumuz bakımından bu camiaların da, birbirlerine karşı en azından dışlayıcı sonuçlar doğuran geleneksel etnosentrik yargı ve tutumlar geliştirdikleri söylenebilir. İster aynı toplum içindeki topluluklar, ister milletler ve isterse bu camialar arasında olsun modernleşme öncesinde yaşanan izolasyon, içe kapanma, dışlayıcılık ve hatta seyrek sayılmayacak ölçüde çatışmaların patlak vermesi, meşruiyet ve gerekliliğini bu geleneksel etnosentrik yargı ve tutumlara borçludur.

Şüphesiz bu geleneksel etnosentrik yargı ve tutumların bugün bütün gelenekselliği ile varlığını muhafaza ettiğini söylemek mümkün değildir. Burada ikinci olarak modernleşme sürecinde, ulus yaratma projelerinin planlı ya da kendiliğinden gelişen, modern ya da yarı-modern etnosentrik yargı ve tutumları da ele alınmalıdır. Bilindiği gibi, Asya'nın modernleşme öncesindeki haritası, modernleşme sürecinde azımsanmayacak ölçüde değişim geçirmiştir. Çarlık Rusyası ile Çin ve Japon imparatorluklarının geleneksel yayılmacı siyasetleri ardından gelen ve Kıta'nın geniş coğrafyalarına yayılan kolonyal Batı nüfuzunu, akabinde Sovyetleştirme, Çin Komünist yayılmacılığı, Japon ve İran nüfuz bölgelerinin ortaya çıkışı ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar yaşanan kıtasal büyük mücadeleler boyunca, sadece Orta Asya'da değil, Hint alt-kıtasında, Çin'de ve Hindi Çin'de de yeni sınırlar çizilmiş; Kore'de olduğu gibi, bazı geleneksel milletler iki ayrı ulus olarak bölünmeye uğramıştır. Buna İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kıta'nın çeşitli bölgelerinde ABD, Sovyetler ve Çin ile örtülü bir biçimde İngiltere ve kısmen Fransa arasında yaşanan nüfuz savaşları ile görünürlük kazanan Soğuk Savaş Dönemi çalkantılarını; ardından Sovyetlerin dağılması, Çin'de liberasyon; Kafkasya'da, Afganistan'da ve nihayet Irak'da ABD işgallerini de ilave ettiğimizde, haritalarda geniş bir son dönem tarihsel değişimlerini önemli ölçüde kapsama dahil etmiş oluyoruz.

Haritalar böyle çalkalanırken ortaya çıkan yeni sınırlar dâhilinde, bir ulus toplum inşa etmeye girişen modernleştirici seçkinler, Rusya ve Çin gibi Kıta'daki önemli güçler yanında, önemli ölçüde Batı çıkarlarına göre bir araya getirilmiş bu nüfuslara yeni bir kimlik dayatmaya girişmişlerdir. Bu kimliklerin yaratılmasında, bir yandan geleneksel etnosentrik yargı ve tutumlar arasından işlevsel olabilecek olanların keskinleştirildiği; kolonyal yönetimlerin hâkim oldukları topraklarda yapay olarak oluşturduğu dışlayıcı önyargıların miras alınıp manipüle edildiği; bunlara ilaveten “yeni ulus” için yeni bir takım etnosentrik tutumlar geliştirildiği söylenebilir. Bu süreçler boyunca, Hint-Pakistan ayrışmasında, Orta Asya ve Kafkasya'nın Sovyetleştirilmesinde, Kore'nin bölünmesinde, Vietnam ve Kamboçya çatışmalarında görüldüğü üzere, Asya halklarının kıtasal çalkantılar halinde derin ve kapsamlı hercümerçler yaşadığı ve ırksal-etnik / dinsel / yerel azınlıkların derin asimilasyonist tahrifatlara maruz kaldığı bir gerçektir. Bütün bu hercümerç ve tahrifatların şimdi hatırlamak istemesek de, yaraları oldukça tazedir.

Asya'nın kıtasallaşmasını öne çıkarmayı amaçlayan bu bildiride, bu felaketlere değinmemizin amacı, belki henüz kabuk bağlamış yaraları kanatmak değil; bu felaketler boyunca kimliklerin nasıl örselenip parçalandığını hatırlatmak ve bu hatırlama aracılığıyla etnosentrik yargı ve tutumların da nasıl ufalandığına; gerek geleneksel gerekse modern kimliklerin ve etnosentrik tutumların ayakta tutulmasının, oluşturulmasının ve yeniden oluşturulmasının ne ölçüde dramatik koşullarda gerçekleştiğine dikkat çekmektir.

Burada son olarak değinilmesi gereken etnosentrik yargı ve tutumlar kümesi, daha ziyade kolonyal Batı nüfuzunun yol açtığı oryantalizm kaynaklı tutumlar olacaktır. Asya kıtasında Batı nüfuzunun, örneğin Afrika'da olduğu gibi, fiilen kıtanın neredeyse bütününün kolonyalize edilmesi biçiminde gerçekleşmemiştir. Ancak, Batı nüfuzu, dünya üzerinde sadece coğrafyaların sömürgeleştirilmesi ile sınırlı kalmamış; kültür ve uygarlık dünyalarının oryantalizm aracılığıyla keşfi de, bu alanda bir Batı hegemonyası doğurmuştur. Kolonyalizm ile atbaşı gelişen bir keşif faaliyeti olarak oryantalizm, esasen Asya kültür ve uygarlıklarının Batılı bilimi olarak anlaşılmalıdır. Oryantalist külliyat, öylesine devasa bir birikim olarak karşımızdadır ki, bugün onun sağladığı enformasyonu atlayarak kültür ve uygarlıkları sil baştan araştırmaya kalkmak hemen hemen imkânsızdır.

Oryantalizm ile Asya toplumlarının etnosentrik yargı ve tutumları arasında, ilk nazarda akla gelemecek ölçüde organik ve doğrudan bir bağ bulunduğunu ihtiyatla öne sürmek istiyoruz. Asya toplumlarında modernleşme süreci boyunca yetiştirilen entelektüellerin bugünkü örnekleri olarak, yakınımızda yahut uzağımızda olsun, hangi toplum / kültür /

uygarlık hakkında bilgilerimizi oryantalistik olmayan bir kaynağa dayanarak edindiğimizi sorabiliriz. Bunun için sadece Çin'i örnek vermek bile yeterlidir. Asya'da –belki Rusya istisnasıyla– hangi ülkede Sinoloji çalışmaları yapıldığına bakmak aldatıcı olacaktır; üniversitelerde Sinoloji bölümleri bulunması yetmez; o ülkeye özgü bir Sinoloji ekolü ve geleneği olup olmadığına bakmak gerekir. Şayet varsa, bu ekol ve geleneğin oryantalist birikimle nasıl hesaplaştığı ve karşısında ne tür bir birikim yaratabildiğine de bakmak gerekir. Asya'da yaşayan irili ufaklı nüfusların kültür ve geleneklerinden değil, kıtamızda en büyük nüfusa sahip ve uzun bir uygarlık geçmişi olan Çin'den söz ediyoruz. Çin kültür ve uygarlığını Çince yahut kendi bilim adamlarının kendi dilinde kaleme aldıkları kaynaklardan öğrenme şansı hangi Asya ülkesinin konforudur?

Modernleşme yolunda bir hayli mesafe katettikten sonra bugün, Asya'yı yöneten seçkinlerin, Asyalı entelektüellerin ve sıradan eğitimli insanların Asyada yaşayan öteki toplumların kültür ve uygarlıkları hakkında oryantalist literatüre yahut Batılı kaynaklara dayanmayan bir bilgi ve yargıya sahip olma şansları bir hayli düşüktür. Oryantalizmin E.Said ile yeniden canlanan eleştirisi, bu çığırda yaratılan bilgi gövdesinin nasıl Avrupamerkezci bir çarpılma ile malül olduğunu görkemli bir biçimde ortaya koymuş bulunuyor. Asyalıların, birbirleri hakkında bugün bilimsel bilgi niyetine başvurdukları bilgi gövdesi, esasen Avrupa'ya ait etnosentrik yargı ve tutumların penceresinden bakıldığında görülen Asyalılıklardır. Oryantalist araştırmacılar arasında, incelediği kültür ve uygarlığı öve öve bitiremeyenler bulunduğu kadar; küçümseme dolu bakışlarla karikatürize edenler de bulunmaktadır. Her ne kadar klasik oryantalizm sonrası çalışmalarda bu sübjektiviteden sıyrılma yönünde bir çaba sarfedilmişse de; bunun ne ölçüde başarılabilirdiği; metodolojik olarak bunun mümkün olmadığı ayrıca sorgulanmalıdır.

Oryantalizmin akademik yeterliliği, bu bildiri kapsamında bizi, doğrudan değil, daha çok Asya'daki yerli akademisyenler ve entelektüeller ile modernleştirici seçkinler üzerindeki etkisi nedeniyle dolaylı olarak ilgilendiriyor. Bu zümreden olmak üzere, Asya toplumlarındaki akademisyenler ve entelektüeller öteki Asya toplumları hakkındaki temel bilgi birikimini ve bakış açılarını, büyük ölçüde oryantalizme borçludurlar. Ulus inşa sürecinde modernleştirici seçkinlerin, yeni ulus kimliklerini inşa ederken geliştirdikleri etnosentrik yargı ve tutumların kaynağı da, oryantalist bilgi biçimleridir. Bu seçkinler ve onların ulus yaratma kadrosu içinde yer alan akademik-entelektüel personel, kendi uluslarının üstünlüğüne bilimsel dayanakları da, komşu Asyalıların kendilerine göre ikincil bir toplum olduğuna dair bilimsel dayanakları da, bir seçme ve ayıklama işlemine tabi tutulduktan sonra kullanılan oryantalist ve/veya Batılı

kaynaklar olmuştur. Zira oryantalist figürler galerisi, sizi övecek portreler sağladığı kadar, ötekileri yerecek portreler de sağlamaktadır.

Bu bildiri kapsamında, oryantalizmin etkisine ilişkin ikili bir ayırımı gitmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bu ayırım esasen, oryantalizmin sadece bir bilgi gövdesi yaratmakla kalmamış olup aynı zamanda, yerli akademisyen ve entelektüellerin farklı yetkinliklerle yararlandığı bir yöntem yaklaşımı sağlamasına dayanıyor. Yerli akademisyen ve entelektüeller, sadece kendi ulus toplumları ile öteki toplumlar hakkında oryantalist bilgi gövdesinden yararlanmakla kalmamış; bunlar hakkında kendileri de çeşitli çalışmalara imza atmışlardır. Bu çalışmalarda oryantalistik mülhazalardan bağımsızlaşabilen örnekler sınırlı kalmakta; çoğu çalışma, oryantalist yöntem araçlarının en yetkin kullanımlarında bile, gerek kendi toplumları ve gerekse öteki toplumlar hakkında oryantalizmin aslına sadık bir uzantısı niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede, ister Asyalı ister Batılı olsun, bu araştırmacıların kendi toplumlarını değil de, öteki toplumları konu edinen çalışmalarını dış-oryantalistik çalışmalar; özellikle Asya kökenli akademisyen ve entelektüellerin kendi toplumlarını konu edinen ve oryantalizmin uzantısı niteliğindeki çalışmalarını da iç-oryantalistik çalışmalar olarak ikili bir ayırımı tabi tutabiliriz. Bu ayırım, özellikle bu araştırmacıların kendi ülkelerindeki azınlıklar ve alt-kültürler söz konusu olduğunda, dışlayıcı etnosentrik tutumları temellendirmekte istihdam edilen çalışmalarının katkısını ayırtırmakta önem kazanmaktadır.

Bugün Asya toplumlarının kıtasallaşmasından bahsetmek, kapsamlı siyasal, ekonomik, iletişimsel işbirliği projelerinden bahsetmek olduğu kadar; sınırların Asya'da da anlamını yitirdiği yeni koşullarda, toplumlar, kültürler ve uygarlıklar arası temas ve ilişkilerin de bu çerçevede yenilenmesinden söz açmak demektir. “Medeniyetler Buluşması” gibi küresel bir gayenin Asya kıtasındaki tezahürü için, bunun başlıbaşına bir görev olduğunu ve bu görevin, glokalleşen bir kıtada, kıtasallaşmanın hükümetler ve hükümet üstü organizasyonlara yüklediği görevler ifa edilinceye kadar, Asyalı bir erteleyicilikle savsaklanmayacak, acil bir görev olduğunu düşünüyoruz. Toplumlar, kültürler ve uygarlıklar arası temas ve ilişkilerin de bu çerçevede yenilenmesi; herşeyden önce, etnosentrik yargı ve tutumların halihazırdaki haliyle bile bu temas ve ilişkileri çarpıtan, birbirimizi tanıma, anlama ve aynı kıtayı olduğu kadar ortak bir hayatı da paylaşma imkanını bulandıran etki ve sonuçlarına duyarlı olmamızı; ötekiler kadar kendimize ait bu yargı ve tutumlarla da yüzleşmemizi ve kimliklerimizin doğalmış gibi görünen bu bileşenleri ile mücadele etmemizi gerektirmektedir.

IV. ZENOSENTRİZMLER YELPAZESİ

Etnosentrik tutumları ele alırken aynı zamanda, kimliklerin ve sözkonusu tutumların oluşumunu yönlendiren Asya tarihinin son dönemindeki çalkantıları da yeterince ele almış bulunuyoruz. Tekrara düşmemek amacıyla, zenosentrik yargı ve tutumları ele alırken bu çalkantılara sadece işaret etmekle yetineceğiz.

Sosyal bilimlerde uzun bir zaman boyunca, toplumlararası temas ve ilişkilerdeki tek çarpıklık kaynağı olarak etnosentrizm üzerinde durulmuştur. Oysa bireyler ve gruplar, mensup olmadıkları öteki grup ve toplumların yaşam biçimlerini ve kültürlerini değerlendirirken, sadece kendi kültürlerinin standartlarına bağlı kalmak gibi bir kayıt altında değildirlir. Özellikle, başka bir grup ya da toplumun siyasi, ekonomik ya da kültürel nüfuz veya hâkimiyeti altında yaşayan toplumların üyeleri, genellikle, kendilerine ait kültürel standartlardan ziyade hâkim gruba ait standartları esas almaktadırlar. Sosyal bilimlerde bu tutum, zenosentrizm (xenocentrism: ecnebi-merkezilik) terimi ile dile getirilmektedir. Zenosentrizmin, aynı kökten türetilmiş zenofobi (xenophobia) ile karıştırılması mümkündür. Yabancı-korkusu, yabancı-düşmanlığı gibi anlamlara gelen zenofobi, zenosentrizm ile değil, ırkçı ve hastalıklı bir aşırı-etnosentrizmle bağlantılıdır. Zenosentrizm ise tam tersine kendi iç-grubunu değil, yabancı bir grubu ve onun kültürünü merkeze almaya bağlı bir yabancı-hayranlığını dile getirir. Bu nedenle hem etnosentrizmin hem de onun aşırı biçimlerinde karşılaşılan zenofobinin gerçek zıddıdır.

Zenosentrik tutumları “yabancı, uzak ve egzotik olanın özel bir değeri olduğunu kabul etmek... bunların kendisinininkinden üstün olduğuna inanmak” biçiminde niteleyen Eshleman ve arkadaşları; zenosentrizm kavramını, “yabancı olanın en iyi olduğu ve kendi yaşam tarzımızın, ürettiklerimizin ya da kendi fikirlerimizin bunlardan aşağı olduğu inancı” (Eshleman ve diğerleri 1993: 103) olarak tanımlamayı denemişlerdir. Daha önce yaptığımız etnosentrizm tanımıyla paralellik sağlamak amacıyla biz, kavramı andığımız çalışmada şöyle tanımlamayı tercih etmiştik:

Zenosentrizm, bir grubun üyelerinin iç-gruplar ile dış-gruplar ve bunların inançları, değerleri, tutumları, davranışları, gelenek ve görenekleri ve hatta bir bütün olarak kültürleri arasındaki farklılıkları değerlendirirken, yabancı bir gruba ait olanları sorgulanamaz ve eleştirilemez bir biçimde, kendisinininki de dâhil bütün öteki gruplara ait olanlardan daha doğru ve üstün saymaları ve ötekileri, söz konusu yabancı kültürün

terimleri ve standartlarıyla değerlendirmeleri biçimindeki ön-yargısal tutumlardır (Başer 1998: 2470-2471).

Nasıl etnosentrizmde, insanın kendi toplumunu, ailesini, soyunu, sosyal sınıfını, cemaatini, meslek çevresini, mezun olduğu okul topluluğunu vb. merkeze alması; onu başkalarından üstün görmesi ve ona ait kültür unsurları diğerlerini yargılayıcı bir standart olarak kullanması söz konusuysa; zeonsentrizmde de, belirli bir “yabancı” toplum, cemaat, sınıf vb. merkeze alınmakta, bu dış-grup kendi grubumuzdan ve başkalarından üstün görülmekte ve ona ait kültür unsurları gerek kendi kolektivitimizin ve gerekse başka kolektivitelerin kültürel unsurlarını yargılayıcı bir standart olarak kullanılmaktadır.

Zenosentrizm, özenilen, kendisi gibi olunması hayal edilen spesifik bir dış-gruba, ona ait kültür unsurlarına duyulan bir saygı ve bağlılığın dönerek iç-grubu ve dış-grupları, bunların kültürlerini küçültücü, aşağılayıcı bir yargılamayla bütünleşmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Bunun ılımlı ve aşırı biçimleri olabilir. “Bazı durumlarda zenosentrik duygular o derece güçlü bir hal alır ki, insanlar kendi grubunu reddedebilirler” (Eshleman ve diğerleri 1993: 103). Zenci kimliğini reddeden, bu kimliğinden kurtulmak için ten rengini değiştirmeye çalışan zenciler gibi. Kimi zaman da zenosentrikler, mensup oldukları grup tarafından boykot ve hatta aforoz edilebilirler.

Bazı durumlarda zenosentrizmin kaynağında, zorunlu olarak spesifik bir dış-grup veya bu grubun kültürel unsurları bulunmayabilir. Toplumun kimi üyeleri, kendi mensup oldukları kolektiviteye karşı derecesi değişen olumsuz duygular besledikleri, uç biçimlerinde belki aşırı bir nefret duydukları için birçok yabancı gruba veya onlara ait kültür unsurlarına hayranlık ya da özenti geliştirebilirler. Böyle bir durumda zenosentrik, yabancı kültür(ler)e “o yabancı grup” a ait olduğu için değil, “bizimki dışında her hangi bir grup” a ait olduğu için; “o grubu” “üstün” gördüğünden değil, kendi grubunu, bir bakıma genel olarak ya da mutlak anlamda “aşağı” gördüğü için yönelmektedir.

Zenosentrizm, etnosentrizm gibi her toplumda karşılaşılan, yani sosyal hayatın doğal bir bileşeni niteliğine sahip bir tutum değildir. Bu tutumun ortaya çıkışı; iç-grup ile dış-grup arasındaki ilişkilerin fiilen ya da algıya bağlı olarak asimetric / hiyerarşik bir nitelik kazanmasına bağlıdır. Zenosentrik tutumlar, bir dış-grubun tabi bir grup ya da toplum üzerinde kasıtlı olarak yarattığı tutumlar olabileceği gibi; fiilen hâkim ya da üstün olarak algılanan dış-gruba duyulan hayranlık nedeniyle kendiliğinden de gelişebilir. Bu tür tutumların bir grup ya da toplumda yaygınlık kazanmasının, o iç-grup açısından olumlu bir

işlev görmesi sözkonusu değildir. Ancak, dış-grubun doğrudan ya da dolaylı nüfuz, hâkimiyet veya tehdidi altında çözülme sürecine girmiş, sosyal hayatı kendi kültürel mekanizmaları aracılığıyla organize etme kabiliyetini kaybetmiş iç-gruplarda, üyelerin veya alt-grupların içine düşebileceği anomi ve dejenerasyonu; uzaması halinde bunun doğuracağı ağır bunalımı önleyerek dış-gruba asimile olmalarını kolaylaştırmasının, bir tür “olumlu bir işlev” olup olmadığı tartışılabilir. Dış-grup açısından, hâkimiyet kurduğu, nüfuzu ya da etkisi altına aldığı gruplardan üye devşirmek anlamında gördüğü işlevin olumlu karşılanması ise, olaya nereden baktığınıza bağlıdır.

Üyelerinin zenosentrik tutumlar geliştirerek kendisinden uzaklaşması, iç-grup açısından personel kaybına ve bu nedenle organizasyonel kapasitelerin zayıflamasına; bunun giderek yaygınlaşması ise, üyelerde moral bozukluğuna ve öz-güven yitimine neden olacak; bu da iç-grubun çözülmesini hızlandırıcı bir etki doğuracaktır. Bu ise iç-grubun giderek dışa kapanmasına; üyeleri üzerinde, zecri tedbirlere başvurmak da dâhil daha katı bir sosyal kontrol uygulamak zorunda kalmasına; dolayısıyla kendi içinde ihtilafların şiddetlenmesine ve hatta grubun parçalanarak dağılması, ya da bütünüyle çözülerek ortadan kalkması gibi çeşitli düzeylerde hayati sonuçlar doğurabilir. Bazı durumlarda, grubun bu şekilde ortadan kalkmadığı, hâkim ya da üstün dış-gruba bağımlı ikincil bir varlık düzeyine itildiği, böyle bir duruma rıza göstererek hayatini sürdürdüğü, ya da süreklilik arz eden isyanlarla tepki gösterdiği görülür. Hâkim ya da üstün grubun mutlak bir dışlayıcılık tutumu takındığı (örneğin İsrail’deki Filistinliler’in durumu) durumlarda, asimilasyon değil, tahakküm söz konusu olmaktadır.

Asya toplumlarında modernleşme süreciyle birlikte, zenosentrik tutumların özellikle toplumun seçkin kesimlerinden başlayarak alt tabakalara doğru yayılan Batı hayranlığı ile ortaya çıktığını düşünmek yanıltıcı olacaktır. Modernleşme öncesinde de, dış-grupların zenosentrik tutumlar doğuran işlevler gördüğü, ya da böyle tutumları kasıtlı olarak yarattıkları dikkate alınmalıdır. Asya’nın geleneksel kültürlerinde yerleşikleşmiş zenosentrik tutumların neler olduğuna yönelik bir tarihsel çalışma heyecan verici olurdu. Ancak Asya toplumlarının kıtasal bir diyalog geliştirmesini konu edinen bu çalışma, artık ortadan kalkmış tutumlardan çok, halen cari olan tutumlarla ilgilenmek durumundadır. Bu çerçevede, Asya toplumlarında, geleneksel kültürlerin kuşaklar boyunca aktararak günümüze kadar getirdiği zenosentrik tutumlar bulunup bulunmadığını araştırmak önemlidir. Bu soru, akla, geçişliliğe izin vermeyen kast sisteminin Hindistan’da bu tür zenosentrik tutumları günümüze kadar taşımış olabileceği ihtimalini getirmektedir ki; bu ihtimal, kast sisteminin etkinliğini ne

ölçüde sürdürdüğü ile yakından ilgilidir. Benzer bir ihtimal, geleneksel toplumun soy esasında farklı statü gruplarına veya tabakalara bölündüğü diğer toplumlar için de geçerlidir.

Bu geleneksel zenosentrik tutumların, hem bir toplum içinde yanyana yaşayan gruplar arasında; hem de öteki toplumlara ve büyük camialara yönelik olarak gelişmiş ve modernleşmenin bütün dönüştürücü etkilerine rağmen, varlıklarını hala koruyor olabileceği ihtimali hatırdan tutulmalıdır.

Bugünün Asya toplumlarında zenosentrizmin daha etkin tezahürleri, modernleşme sürecinde ortaya çıkmış tutumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunları, kabaca kolonyalizm, post-kolonyal uluslaşma süreci ve nihayet küreselleşme-glokalleşme dönemleri boyunca; Batılı kolonyal yönetici azınlıklara veya onların mensup olduğu uluslara, modernleştirici seçkinlere, modernleşme sürecinde toplumda öne çıkan üst statü grupları ile yeni zenginlere yönelik zenosentrik tutumlar halinde ayırtırmak mümkündür. Kuşkusuz bu tüketici olmaktan uzak bir ayırımdır. Daha önce, etnosentrizmi incelerken değindiğimiz siyasi güç ve nüfuz mücadeleleri çerçevesinde, haritalarda ve nüfuslarda meydana gelen çalkantılar, iç-gruplarıyla bağı zayıflayan ve dış-grupların kültür ve yaşam biçimleri ile bir tür tanışıklık fırsatı bulan çeşitli ırksal-etnik / dinsel / yerel toplulukların üyelerinde zenosentrik tutumların gelişmesine yol açabilir. Buna ilaveten, komşu ulusların hâkimiyetine maruz kalan topluluklarda, nüfuz mücadeleleri içindeki kıtasal güçlerden birinin hegemonyası altında kalan geleneksel milletlerde, işaret ettiğimiz üzere, Batılı kolonyal ya da emperyal güçler karşısında yenilgiye uğramış geleneksel seçkinler ile onların yerini alan modernleştirici seçkinlerde, bu seçkinlerin modernleştirme programına tabi tuttıkları toplum kesimlerinde de zenosentrik tutumlar gelişmiş olması beklenebilir.

Burada sözünü ettiğimiz zenosentrik tutum geliştirmesi muhtemel grup ve kesimlerin, topyekün böyle bir tutum geliştirmiş olması şart değildir. Bir grup ya da kesimin bir bölümünde zenosentrik tutumlar gelişirken, diğer bir grup veya kesimde iç-gruba aidiyetin güçlenerek etnosentrik tutumları pekiştiren gelişmeler yaşanması mümkündür. Daha garip bir ihtimal, bu grup ve kesimlerde, etnosentrik tutumlar ile zenosentrik tutumların ambivalent bir girişme hali sergilemesi ihtimalidir. Son olarak, iç ya da dış-oryantalizmlerin zenosentrik etkilerine de değinilmelidir. Dış-oryantalist birikimin Avrupamerkezci bakış açıları, bu toplumların entelektüel ve seçkinleri üzerinde Avrupa toplumlarına yönelik zenosentrik tutumlar doğmasına yol açtığı gibi; iç-oryantalist birikim de, özellikle eğitilmiş orta tabakalar üzerinde, hem Avrupa toplumlarına ve hem de modernleştirici seçkinlere yönelik zenosentrik tutumlar doğmasına yol açmış görünmektedir.

V. SONUÇ VE BAZI ÖNERİLER

Bugün Asya toplumlarının kıtasallaşmasından bahsetmek, kapsamlı siyasal, ekonomik, iletişimsel işbirliği projelerinden bahsetmek olduğu kadar; sınırların Asya'da da anlamını yitirdiği yeni koşullarda, toplumlar, kültürler ve uygarlıklar arası temas ve ilişkilerin de bu çerçevede yenilenmesinden söz açmak demektir. "Medeniyetler Buluşması" gibi küresel bir gayenin Kıta'daki tezahürü olarak Asya'nın kıtasallaşması açısından, bunun başlıbaşına bir görev olduğunu; ve bu görevin, glokalleşen bir kıtada, kıtasallaşmanın hükümetler ve hükümetüstü organizasyonlara yüklediği görevler ifa edilinceye kadar, Asyalı bir erteleyicilikle savsaklanmayacak, acil bir görev teşkil ettiğini düşünüyoruz. Toplumlar, kültürler ve uygarlıklar arası temas ve ilişkilerin de bu çerçevede yenilenmesi; her şeyden önce, etnosentrik ve zenosentrik yargı ve tutumların halihazırdaki haliyle bile bu temas ve ilişkileri çarpıtan, birbirimizi tanıma, anlama ve aynı kıtayı olduğu kadar ortak bir hayatı da paylaşma imkanını bulandıran etki ve sonuçlarına duyarlı olmamızı; ötekiler kadar kendimize ait bu yargı ve tutumlarla da yüzleşmemizi ve kimliklerimizin doğalmış gibi görünen bu bileşenleri ile mücadele etmemizi gerektirmektedir.

Böyle bir duyarlılığın ancak, bu etnosentrik ve zenosentrik yargı ve tutumların araştırmalar yoluyla teşhis edilmesi ile gerçekten kazanılabileceği; kıtasallaşma yönünde geliştirilecek gruplar / topluluklar / toplumlar / büyük camialar ve medeniyetler arası iletişim, işbirliği, sınırların dönüştürülmesi, yakınlaşma ve bütünleşme çabalarında bu yargı ve tutumların yol açacağı çarpıtmalardan sakınmanın da ancak bu tür bir teşhisi aracılığıyla mümkün olduğu görülmektedir.

Bu tür bir araştırma misyonu, tek tek araştırmacıların bireysel çabaları ile tamamlanamayacak ölçüde devasa bir misyondur. Bu misyonun, bağımsız araştırma kurumlarınca üstlenilmesini beklemek yerine, Asya'daki üniversitelerin ve mevcut araştırma kurumlarının kaynak ve imkânlarını bu araştırmalar için sevk edecek akademik ortak çalışmalar başlatılması ve yürütülmesi daha isabetli olacaktır. Bu kültürel önyargıların sadece akademik araştırmalar yoluyla ortaya çıkarılmasının yeterli olmayacağı açıktır. Akademisyenlerin, icracıların, medyada etkili iletişimcilerin, entelektüellerin ve sivil toplum temsilcilerinin işbirliği ile bu kültürel önyargıların aşılmasına yönelik uygulama projeleri geliştirilerek pratik sonuçlara yönelik çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Asya toplumlarının uzun ve sancılı ayrılıklar ve kimi zaman yıkıcı çatışmalar yaşayarak kaybettikleri zamanı yeniden kazanmak, küresel ve global bir dünyada kendi aralarında ve

dünyanın diğer kıtalarındaki öteki toplumlarla barış içinde aynı gezegenin nimetlerinden yararlanmak üzere kıtasal çerçevede yeniden iletişime geçmelerinin ilk adımlarını oluşturan bu kongrenin katılımcılarını, akademisyenler ve entelektüeller olarak bu yolda geliştireceğimiz ortak çalışmaların Asya kıtasına ve gezegenimize önemli katkılar sağlaması umuduyla ve saygıyla selamlıyorum.

KAYNAKÇA

- Abercrombie, Nicholas, S. Hill and B. S. Turner. (1986) *The Penguin Dictionary of Sociology*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books Ltd.,
- Atay, Tayfun. (1996) "Sosyal Antropolojide Yöntem ve Etik Sorunu: Klasik Etnografiden Diyalojik Etnografiye Doğru," *İnsan, Toplum, Bilim: 4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi (Bildiriler)*, derleyen Kuvvet Lordoğlu, İstanbul: Kavram Yayınları, 221- 240.
- Başer, Vehbi (2008), "Küreselleştirici Bir Dünyada Kıtasallaşmanın İmkani ve Vaadleri" in *Proceedings of the Third International Conference of the Asian Philosophical Association*, ed. A. Açıkgenç et. al., İstanbul: Fatih University Press, 215-222.
- _____. (1998) "Sosyo-Kültürel Yapı, Değişme ve Kültürel Çeşitliliğe Yönelik Tutumlar", *Yeni Türkiye 23-24* (Cumhuriyet Özel Sayısı), Cilt: 4 (Kültürel Değerlendirme), 2466-2484.
- Erdentuğ, Aygen. (1988) "Kültür Bencilliği ve Kültürün Göreliliği İlkesi", *Erol Güngör'e Armağan*, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları, A.Ü. Basımevi, 123-142.
- Eshleman, J. Ross, B. G. Cashion ve L. A. Basirico. (1993)
Sociology: An Introduction. New York: Harper Collins College Pub. Inc.,